

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління (Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 № 1279)

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ удосконалення та розвиток

№ 7, 2010 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 351.821 (006.83) : 336.711.65

*П.В. Іванюта,
к.е.н., завідувач кафедри бухгалтерського обліку і аудиту,
Полтавська філія Національної академії статистики, обліку та аудиту*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ ЯКОСТІ ТОВАРУ У ВІДПОВІДНОСТІ МІЖНАРОДНИХ І ЄВРОПЕЙСЬКИХ НОРМ

Узагальнено досвід державного регулювання у системі управління якістю товарів, гармонізації його міжнародним та національним стандартами.

Обобщенный опыт государственного регулирования в системе управления качественных особенностей товаров, гармонизации его международным и национальным стандартами.

Is generally the experience of state regulation in system management of quality particular goods and him unification to international and national standards.

Постановка проблеми. Україна увійшла у Світову організацію торгівлі. На законодавчому рівні у державі прийнято ряд нормативно-правових актів, що зобов'язують підприємства усіх галузей національної економіки випускати якісні товари. Орієнтуючись на зовнішній ринок, деякі вітчизняні підприємства самостійно здійснюють усі можливі заходи по доведенню товарів до високої якості незважаючи на відсутність порівняльних характеристик національних стандартів якості товарів у відповідності міжнародних та європейських норм. Цьому аспекті вирішальне значення має державне регулювання стандартизацією і їх гармонізацією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження правового забезпечення гармонізації, відповідності та взаємоз'язку регламентів міжнародного та вітчизняного законодавства належить вченим: Г.І. Хімічевій [1], В.І. Ступі [2], М. Черкас [3], М. Гінзбурга [4], Б. Арпентьеву, Р. Тріца [5] та інш. Але в цьому напрямі виникає ряд проблем із недостатнім вивченням оцінки якості товарів у відповідності чинного законодавства.

Визначення раніше не вирішених проблем: У національній економіці в 70-80 роках ХХ ст. теоретико-методологічні аспекти системи управління якістю були застосовані в деяких західних регіонах України, але в подальшому вони не мали розвитку і впровадження у виробництво.

Мета дослідження: узагальнити досвід державного регулювання у системі управління якістю товарів та гармонізації її відповідності міжнародним та європейським стандартам.

Результати дослідження: Україна успадкувала від колишнього СРСР розгалужену систему стандартизації, яка відповідала вимогам адміністративно-планової системи. Її характерні ознаки:

- тотальне регламентування усіх аспектів життя; вимоги всіх документів зі стандартизації були обов'язковими, а самі документи були нормативними актами і входили до системи радянського законодавства [6, с. 50];

- проведення стандартизації на чотирьох рівнях (загальносоюзному, регіональному, галузевому, на рівні підприємств чи установ).

Це мало свої переваги, що полягали у забезпеченні якості товарів та покращенні рівня життя населення. Але, незважаючи на це, вони були не пристосовані до принципів ринкової економіки. Враховуючи вимоги ринкової економіки державне регулювання, щодо гармонізації національних стандартів у відповідності міжнародних і європейських стандартів якості товарів носить правовий і нормативний характер. Принципові засади цього регулювання полягають в наступному:

- залишити обов'язковими лише ті вимоги, що забезпечують захист життя, здоров'я та майна людини, захист тварин і рослин, охорону довкілля, безпеку продукції, процесів чи послуг; що запобігають уведенню в оману стосовно призначення та безпеки продукції; що усувають загрози для національної безпеки [7, с. 13];

- дозволити суб'єктам господарювання застосовувати усі інші вимоги добровільно, але, виходячи з продукцією та послугами на ринок, декларувати відповідність певним вимогам згідно з міжнародних і європейських стандартів [8];

- не розробляти та не затверджувати нормативні документи на рівні галузей, оскільки у ринковій економіці не існує адміністративного підпорядкування підприємств певних галузей народного господарства відповідним галузевим міністерствам і відомствам.

Теоретико-методологічні засади державного регулювання та гармонізації якісних параметрів товару до міжнародних і європейських стандартів потребують обґрунтування понятійного апарату, створення системи документообороту та викоремлення нормативних документів, за певними ознаками:

- родове поняття «нормативний документ» (НД) ґрунтується на національному термінологічному стандарті [9], розробленому на базі міжнародного словника [10], та на термінології українського законодавства [11, ст. 5];

«нормативно-правовий акт» у міжнародному словнику [12] є англійський термін *regulation* (фр. *riglement*, нім. *Vorschift*, укр. *регламент* [13, п. 5.6]), який визначається як «прийнятий органом влади нормативний документ, що передбачає обов'язковість правових положень». В Європейському Союзі обов'язкові для виконання нормативні документи мають назви **регламент**, **директива**, **рішення**. їх приймає Європейський парламент спільно з Радою ЄС, Рада та Комісія ЄС. **Регламент** призначено для загального застосування. Він є обов'язковим у всіх своїх частинах, його належить безпосередньо застосовувати а усіх державах-членах ЄС. **Директива**

обов'язкова для кожної держави-члена, якій її адресовано, відносно очікуваного результату, але зберігає за національною владою свободу вибору форм та методів дій.
Рішення є обов'язковим у всіх своїх частинах для тих, кому його адресовано [13, ст. 189].

Основним нормативним документом у державному регулюванні є стандарт. Порівняння діючих національних і міжнародних стандартів як в Україні, так і в інших країнах дозволить краще пристосувати до даних стандартів виробництво і реалізацію продукції, та надання послуг. Порівняння стандартів полягає у створенні їх переліку з метою встановлення нормативів, аналогів та орієнтиру, якими повинна відповідати якість продукції. У даному випадку вітчизняним підприємствам треба орієнтуватися не лише на міжнародний стандарт ISO 9001:2001, ISO 14000:2001, але й на такі європейські стандарти, як стандарти ЄСК ООН, IEC, EN.

Основною функцією стандартів є забезпечення певного рівня якості та безпеки продукції для споживачів. В умовах насиченості світового ринку продукцією стандарти є тим зразком і еталоном якості, до яких повинні прагнути товаровиробники аби протистояти експансії більш досвідчених конкурентів на ринку. Значною мірою це стосується сільськогосподарської продукції, оскільки виробництво і реалізація цієї продукції сприяє процесу приєднання країни до ЄС. В країнах ЄС діє європейська економічна комісія ООН (ЄСК ООН) – одна з п'яти регіональних комісій Організації Об'єднаних Націй. ЄСК ООН служить державам, що входять в Організацію Об'єднаних Націй, регіональним форумом, на якому розробляються конвенції, норми і стандарти з метою гармонізації дій і ефективного обміну пропозиціями і рекомендаціями між державами.

Для спрощення роботи по впровадженню стандартів, рекомендацій і прикладів найкращої практики в країнах з переходною економікою, до яких належить і Україна, треба у первинних документах надати інформацію, що міститься у звітах, довідниках, яка в майбутньому буде придатна серед представників місцевих ділових кіл і державних органів, що відповідають за розвиток сприятливого середовища для торгівлі, промисловості і підприємств.

Якість – це ключ до міжнародних ринків. Торгові стандарти якості виступають як загальні торговельні зв'язки для покупців і продавців і як посилання на контроль якості.

Товарна якість – це сукупність параметрів, що описують внутрішні і зовнішні характеристики продукту, і дозволяють гарантувати прозорість при торговельних угодах. Поняття товарної якості існує поряд з такими основними якостями, як безпека харчових продуктів або їх маркетинг і реклама.

Оцінка товарної якості поділяється на: суб'єктивну (зовнішні характеристики як смак, запах, текстура, колір, вигляд, вага, розмір і ін.) та об'єктивну (аналітичні або фізичні параметри).

Система якості ЄСК ООН на сьогоднішній день поширена в таких сферах діяльності, як транспорт, енергетика, промисловість, навколоєсередовище, населення, торгівля, сільське господарство, лісове господарство та інвестування і має такі методи, як облік, економічний аналіз та статистика.

Зміст стандартів ЄСК/ООН має такі параметри, як визначення продукту, мінімальні вимоги, вимоги по зрілості (готовності), класифікація (екстра, клас I, клас II), правила калібрування (обробки), допуск (якість, гатунок, розмір), зовнішній вигляд (рівномірність, упаковка), маркування, додатки (визначення, списки складових матеріалів (сортив, зразків), процедури тестування і відбору зразків).

На сьогоднішній день ринок належить споживачу, якого хвилює проблема якості і безпеки продукції, а також ринок має комплекс міжнародних торгових мереж, повсякденне розповсюдження великих підприємств роздрібної торгівлі, що створює жорсткі стандарти, які вимагають порівняння за властивостями продукції. Найбільша кількість країн виходить на міжнародний ринок, тому багатьом вітчизняним підприємствам, які орієнтуються на зовнішній і міжнародний ринки та мають власну систему якості її здійснюють управління і контроль виробничих процесів, для кращого пристосування до міжнародних і європейських стандартів якості продукції треба постійно їх порівнювати з вітчизняними стандартами, а при необхідності – зі стандартами країнського Радянського Союзу з метою віднайти їхні переваги і встановити орієнтири для оптимального випуску високоякісної продукції.

В подальшому порівняння стандартів якості продукції дозволить більш плідно співпрацювати з усіма структурами, які їх розробляють, визначати параметри і шкалу внутрішньої якості продуктів, розробляти стандарти на екологічно чисту продукцію, кодування їх при використанні в електронній торгівлі, налагоджувати зв'язки з метою гармонізації митних систем, розробляти навчальні посібники для надання допомоги країнам і підприємствам по впровадженню стандартів. Відомо, що якість готової продукції (наданої послуги) великою мірою зумовлюється якістю нормативної документації (НД), на основі якої вона забезпечується. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є постійне вдосконалення масиву нормативної документації, наприклад, шляхом застосування методів оптимізації, раціоналізації, взаємузгодженості та уніфікації. Це уможливлює підвищення науково-технічного рівня документації, яка вже є і яка розробляється, а також спрощення процедури і механізмів її гармонізації відповідно до вимог Світової організації торгівлі і Європейського Союзу [2, С.124-128].

Мета документу, що стосується оцінки якості – забезпечити зворотній зв'язок з національною контроллюючою службою країни-експортера у випадку, коли експортуючий продукт призначений невідповідаючим стандарту на етапі контролю за імпортом. Відповідна інформація призначена тільки для контролюючої служби країни-експортера, якщо:

- вона стосується в основному дефектів або пошкоджень, які будуть виявлені на етапі пакування та/або контролю за експортом;
- при ознайомленні з повідомленням мовних проблем виникати не буде;
- інформація надходить в країну-експортера у максимально стислі терміни.

При цьому у документі міститься формуляр повідомлення, заповнюючий контроллюючою службою країни-імпортера. Використання кодів полегшить цю задачу. Інформація може спрямовуватися по факсимільному або електронному зв'язку. Повідомлення рекомендується направляти протягом 24 годин після проведення контролю за імпортом у відповідну контроллючу службу країни-експортера. Автор пропонує методи упорядкування масиву нормативної документації (на рис. 1).

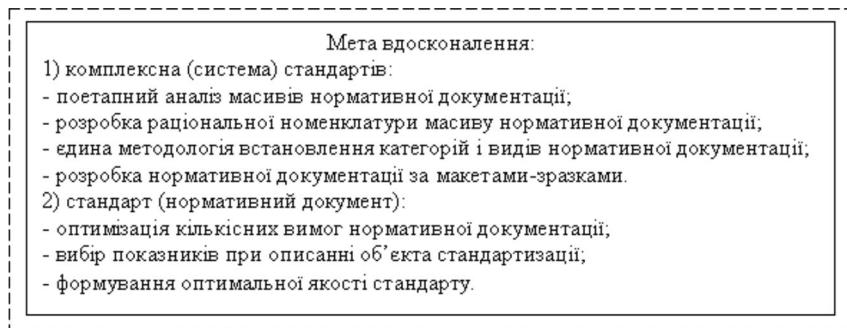

Рис. 1. Методи вдосконалення нормативної документації при оцінці якості товару

Дослідження нормативно-правових актів, які регулюють якість продукції, передбачає з'ясування наступних питань: а) встановлення змісту оціночної функції нормативно-правових актів; б) характеристика форм реалізації оціночної функції; в) визначення системи критеріїв оцінювання нормативно-правових актів; г) дослідження значення оціночної функції на стадіях механізму регулювання якості продукції [3, С. 23-26]. Змістом оціночної функції є: а) правове оцінювання, тобто сприйняття відповідних правових явищ з точки зору їх корисності/некорисності, справедливості/несправедливості, ефективності/неefективності, відповідності/невідповідності правовим нормам та цінностям тощо; б) вироблення системи правових цінностей. Формування правових цінностей відбувається поступово, є результатом численних випадків правового оцінювання і раціонально-емоційного обґрунтування позитивної значущості тих або інших правових явищ. Правове оцінювання органічно пов'язане з когнітивним і емоційним блоками правової свідомості і відбувається у відповідних раціонально-емоційних формах.

Правова оцінка – це завжди порівняння, в результаті якого суб'єкт обирає те, що відповідає його потребам та інтересам, цінностям його свідомості. Таким чином, оцінка полягає у визнанні або невизнанні значимості чого-небудь для індивіда, групи, суспільства. Профільтровані через особистий досвід і правову практику суб'єкта різні сторони і явища правового життя, що ним пізнаються, викликають до себе певне ставлення і, будучи значими для особистості, набувають певного сенсу, кваліфікуються як правові цінності. Ставлення до останніх виражається в оціночних судженнях. У правовій сфері у вигляді цінностей виражуються ті принципи, критерії, яким має відповідати позитивне право або яким воно явно не відповідає. Оціночна діяльність виражає активне ставлення до конкретної правової ситуації й до позитивного права в цілому.

Здійснення оціночної функції неможливе без наявності певних правових знань. Особливістю правових знань є те, що вони є раціональним компонентом правосвідомості, результатом розумової, інтелектуальної діяльності суб'єкта, яка відбувається згідно з законами і формами діалектичної і формальної логіки. У підґрунті правових знань суб'єктів лежать правові поняття й категорії, які є головною внутрішньою раціональною формою правосвідомості. Фундаментальними при цьому виступають поняття й категорії юридичних прав та обов'язків, законності, правопорядку, права і правовідносин, закону [4].

Оціночна функція правової свідомості характеризується не лише особливими раціонально-емоційними формами здійснення. Вона передбачає існування певної системи критеріїв, відповідно до якої здійснюється оцінювання права на різних рівнях його існування. Слід зазначити, що оцінюванню підлягає: а) позитивне право в цілому, окрім джерела права, правові інститути та норми; б) практична реалізація права, його функціонування; в) напрями і засоби подальшого розвитку права; г) конкретні суспільні відносини і процеси з точки зору необхідності їх правового регулювання і їх відповідності/ невідповідності чинним правовим нормам.

Оцінюватися можуть як явища у контексті конкретної юридичної ситуації, так і безвідносно до останньої. Специфікою оціночної функції в конкретній юридичній ситуації є те, що ціннісний підхід до правових явищ виробляється з обов'язковим урахуванням положень чинного законодавства, закладених в останньому критеріях оцінки. В другому випадку йдеться про загальну оцінку окремих норм права, нормативних правових актів, правового регулювання певної сфери відносин, функціонування системи правосуддя тощо. Залежно від того, відповідають або суперечать вимоги і можливості, що містяться в праві, інтересам і цілям суб'єкта, який оцінює право, він позитивно або негативно сприймає право як таке чи відповідні його аспекти, частини, форми.

Фундаментальними критеріями правового оцінювання є ідея права та правові смисли. Саме вони лежать в основі оцінювання позитивного права та мотивації правової поведінки. В динамічному аспекті право існує на трьох рівнях – право як ідея права, право як позитивний закон (реалізація ідеї права), рішення і поведінка в конкретній ситуації (здійснення ідеї права) [5]. Ідея права виступає логічно первинним елементом, дійсним підґрунтям права і зводиться до принципів справедливості [6].

Правові смисли – це установки правосвідомості. Вони є транссиб'єктивними та інтерсиб'єктивними. Перше вказує на те, що вони виходять із свідомості одних людей і можуть бути сприйняті свідомістю інших; друге виділяє таку особливість, як спільність понятійного змісту, яка є предметом і основою взаємного розуміння між людьми [7].

Так, виділяються такі правові смисли: обов'язок поважати чужі права; обов'язок обстоювати власне право; сумлінність, чесність, точність у виконанні обов'язків; притам справедливості над співчуттям і любов'ю до близького, як вираження визнання його автономії; ідея правомочності, усвідомлення власного права; відраза до робства і визнання свободи вищою цінністю; позиція непідкупності (пріоритет громадянської чесності) [8].

Оціночна функція правової свідомості на стадії правозастосування виявляється в тому, що відбувається оцінка фактів на основі норм права, доказів у справі, формується внутрішнє переконання слідчого, судді, на підставі відповідних оцінок формується рішення у справі тощо [9].

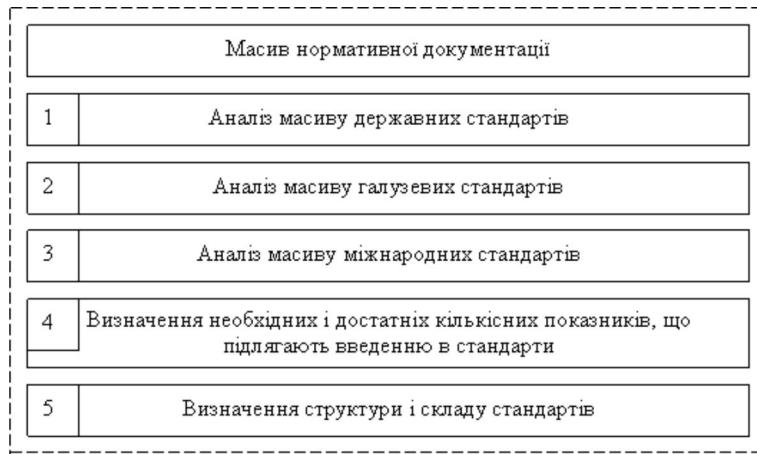

Рис. 2. Впорядкування масивів стандартів методом поетапного аналізу

Автором рекомендований принцип поетапного аналізу масивів нормативної документації, зокрема стандартів на вироби машинобудівного призначення. Згідно з цим принципом всю діяльність, пов'язану з упорядкуванням стандартів, розбивають на п'ять етапів (рис. 2) і виконують такі роботи (рис. 2).

На першому етапі проводять аналіз чинного масиву державних (національних) стандартів, на другому – масиву галузевих стандартів. Особливу увагу при цьому приділяють процедурі порівняння вимог стандартів різних рівнів (державних, галузевих) з метою їх подальшого узгодження. Після цього аналізують масив міжнародних стандартів і визначають за принципом пріоритетності і достатності кількість показників, які необхідно включити в нормативну документацію всіх рівнів на визначений вид продукції, наприклад, на вироби машинобудівного призначення, а на останньому етапі визначають структуру, склад та номенклатуру масиву основоположних державних (національних) стандартів для конкретного аспекту і виду продукції і на основі цих даних проектирують уніфіковану структуру і зміст кожного нормативного документа. На думку авторів [10], це дає можливість суттєво вдосконалити систему національних стандартів та підвищити її оптимізувати рівень галузевих стандартів, що в свою чергу забезпечує підвищення якості і конкурентоспроможності готової продукції.

Однією з основних ознак досконалості нормативної документації є її раціональність для певної галузі виробництва. Завдання створення раціональної номенклатури стандартів розглядається в низці наукових публікацій, зокрема в роботах [11-13], однак потребує уdosконалення і подальшого розвитку. Так, при розробленні методології встановлення як видів, так і категорій стандартів, наприклад на продукцію машинобудівного призначення, доцільно виходити з таких основних положень: розроблення стандартів повинно проводитись переважно на класифікаційні групи продукції; розмежування об'єктів стандартизації (тобто класифікаційних груп продукції) за рівнями управління (національний, галузевий тощо) відповідно до номенклатури продукції; встановлення переліку елементів для відповідної категорії стандарту, необхідних для стандартизації продукції в заданому напрямі і на певному етапі її життєвого циклу; встановлення номенклатур показників якості (вимог, норм) до об'єкта стандартизації відповідно до призначення та специфіки об'єкта стандартизації та елемента стандартизації. При цьому за базовий ступінь класифікації продукції слід приймати сукупність однорідної продукції, яка має від 20 до 80 % загальних (основних) показників якості від всієї номенклатури показників якості продукції, що входить в цю групу і яка визначається стандартом на номенклатуру показників якості. Крім того, для визначення виду стандарту слід використовувати такі елементи стандартизації, як марки, сортамент, типи (модель, артикули), параметри, розміри, основні параметри, основні розміри, конструкція, загальні технічні вимоги, правила приймання, методи контролю, методи випробувань, методи аналізу, методи вимірювань, методи відбору і підготовки проб, маркування, пакування, транспортування тощо. Отже, вид стандарту повинен відповідати одному з елементів стандартизації, наведених вище, або їх сукупності, а категорія повинна визначатись залежно від рівня ступеню класифікації продукції, а також від сукупності елементів регіональні нормативні документи як національні.

Запропонований алгоритм упорядкування нормативної документації передбачає створення единого класифікатора типових ознак продукції, що стандартизуються. Для цього використовуються назви класифікаційних угруповань існуючих класифікаторів, наприклад, клас – підклас – група – підгрупа – вид. При цьому всі угруповання, крім виду, є утвореннями якісного рівня. Тому класифікацію ознак проводять за ієрархічною ознакою і на основі попередньо створеного класифікатора визначають вид стандарту залежно від типових ознак, що стандартизуються в ньому. Така процедура дає можливість чітко розділити, які типові ознаки і в які види стандартів потрібно включати, щоб уникнути їх дублювання.

Список використаних джерел:

- Хімічева Г.І. Формування системи нормативних вимог при побудові інтегрованого стандарту // Вісник КНУТД – 2006. - № 5 – С.31-35.
- Ступа В.І., Семенюк С.С. стандартизовані методи вдосконалення нормативної документації // Вісник КНУТД – 2006. - № 5 – с.124-128.
- Черкас М. Оціночна функція правової свідомості: зміст та особливості // Юридична Україна. – 2009. - № 1. – С. 23-26.
- Гінзбург М. Спроба класифікації українських нормативних документів // Стандартизація. сертифікація. якість – 2005. - № 2. – С. 13-19.
- Арпентьев Б., Триш Р. Особливості систем управління якістю механозбирального виробництва // Стандартизація. сертифікація. якість – 2005. - № 1. – С. 68-72.
- Технічне регулювання в Україні: проблеми 2004 року // Стандартизація, сертифікація, якість. - 2004. - № 2. - С. 7-8.
- Закон України «Про стандартизацію» від 17.05.2001 № 2403-111.
- Закон України «Про підтвердження відповідності» від 17.05.2004 № 2406-111 (зі змінами згідно із Законом України від 21.10.2004, №2116-IV).
- ДСТУ 1.1.2001. Національна стандартизація. Стандартизація та суміжні види діяльності. Терміни та визначення основних понять.
- ISO/IEC Guide 2:1996. Standardization and related activities – General vocabulary. – 60 с.
- ДСТУ 3966-2000. Термінологія. Засади і правила розроблення стандартів на термін та визначення понять.
- ДСТУ 1.5:2003. Національна стандартизація. Правила побудови, викладання, оформлення та вимоги до змісту нормативних документів.
- Грошевий Ю. Роль професійної правосвідомості судді у формуванні рішення суду: кримінально-процесуальний аспект / Ю. Грошевий // Вісник Акад. правових наук України. - 2005. - № 4. - С. 174-175;

14. Циппеліус Р. Філософія права / Р. Циппеліус ; пер. з нім. – К.: Тандем, 2000. – С. 126, 127.
15. Максимов С. И. Правовая реальность: опыт философского осмысления : монография / С. И. Максимов. – Х.: Право, 2002. – 328 с.
16. Віткін Л.М., Хімічева Г.І. Інтеграція систем управління за окремими напрямами діяльності // - Стандартизація, сертифікація, якість. – 2005. № 1. – С.53-58.
17. Хімічева Г.Л. Методологічні аспекти алгоритму побудови і впровадження інтегрованих систем управління // Вісник КНУТД. – 2005. - № 2(22). – С. 25-32.

Стаття надійшла до редакції 19.07.2010 р.

